บทที่ 7
ตลาดแรงงานไทย

7.1 ตลาดแรงงานไทย

คือแหล่งที่ก่อให้เกิดอุปสงค์และอุปทานของแรงงาน ดุลยภาพของแรงงานจะถูกกำหนด ณ จุดของอุปสงค์ของแรงงานเท่ากับอุปทานของแรงงาน ในกรณีที่อุปสงค์ของแรงงานมากกว่าอุปทานของแรงงานจะก่อให้เกิดการขาดแคลนแรงงานหรือตำแหน่งงานว่าง ในทางตรงข้าม ถ้าอุปสงค์ของแรงงานน้อยกว่าอุปทานของแรงงานจะก่อให้เกิดการว่างงาน แต่ในสภาพความเป็นจริงตลาดแรงงานเป็นตลาดที่มีการแข่งขันน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับตลาดประเภทอื่น ๆ ทั้งนี้ เนื่องจากแรงงานแต่ละบุคคลมีคุณสมบัติแตกต่างกัน การเคลื่อนย้ายแรงงานเป็นไปอย่างไม่สมบูรณ์ ตลอดจนการขาดข่าวสารรายละเอียดเกี่ยวกับตลาดแรงงาน ดังนั้น ในสภาวะตลาดแรงงานจริง ๆ จึงพบอยู่เสมอว่ามีทั้งตำแหน่งงานว่าง และคนว่างงานเกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน สถานการณ์ดังกล่าวอาจเกิดจากการขาดข่าวสารรายละเอียดเกี่ยวกับตลาดแรงงาน ทำให้แรงงานขาดข้อมูลในการหางานทำ ในขณะเดียวกันนายจ้างก็ไม่สามารถหาคนมาเข้าทำงานได้ นอกจากนี้ ยังอาจเกิดจากแรงงานที่ว่างงานอยู่มีคุณสมบัติไม่สอดคล้องกับตำแหน่งงานที่ว่างอยู่ ตัวอย่างเช่น ต้องการผู้จบทางด้านวิศวกร แต่ผู้ที่ว่างงานอยู่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นต้น

จากการศึกษาเรื่อง การจ้างงานกับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ที่จัดขึ้นโดย ILO/ARTEP และ UNDP เพื่อเสนอต่อสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้พิจารณาตลาดแรงงานไทย ออกเป็น 4 ประเด็นหลัก คือ

1. สภาพอุปทานของแรงงาน
2. สภาพอุปสงค์ของแรงงาน
3. ลู่ทางในการขยายการจ้างงานและการมีงานทำ
4. ระดับค่าจ้างและชั่วโมงทำงาน

7.2 อุปทานของแรงงาน

หมายถึง "จำนวนคนงานที่จะเข้าสู่กำลังแรงงาน ณ ระดับค่าจ้างหนึ่ง ๆ ในเวลาใดเวลาหนึ่งที่พิจารณา" ประเด็นสำคัญในเรื่องนี้คือ

1. ระดับการศึกษา ซึ่งคาดว่าในแผนฯ 6 ผู้เข้าสู่กำลังแรงงานใหม่จะมีระดับการศึกษาสูงขึ้น

2. แรงงานในเขตชนบท-เมือง มีแนวโน้มว่ากำลังแรงงานในเขตชนบทเพิ่มน้อยกว่าในเขตเมือง เนื่องจากแรงงานในชนบทส่วนหนึ่งได้เคลื่อนย้ายมาเป็นแรงงานในเขตเมือง

3. ลักษณะสำคัญของอุปทานแรงงานในภาคเกษตร แต่เดิมส่วนใหญ่ทำงานส่วนตัวหรือช่วยเหลือครอบครัวโดยไม่ได้รับค่าจ้าง แต่ปัจจุบันพบว่าแรงงานกลุ่มลูกจ้างมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเนื่องจากชาวนาส่วนใหญ่ไม่มีที่ทำกิน

4. ลักษณะสำคัญของอุปทานแรงงานนอกภาคการเกษตร ส่วนมากแรงงานจะรับจ้างในกิจการขนาดเล็ก โดยเฉพาะแรงงานอพยพจากชนบท การจ้างงานมีลักษณะชั่วคราวหรือรายวันมาก โดยเฉพาะในกิจการก่อสร้าง

5. นโยบายของรัฐบาลที่มีผลต่ออุปทานของแรงงาน นอกจากนโยบายวางแผนครอบครัวเพื่อลดประชากรที่จะเป็นอุปทานของแรงงานลงแล้ว นโยบายการขยายการศึกษาภาคบังคับก็มีผลกระทบต่ออุปทานของแรงงาน การขยายการศึกษาภาคบังคับตลอดจนการวางแผนกำลังคนระดับสูงเพื่อผลิตกำลังคนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานมากขึ้น จะทำให้ผู้เข้าสู่กำลังแรงงานมีความรู้ดีขึ้น นอกจากนี้ ยังมีนโยบายทางด้านสาธารณสุข ซึ่งจะมีผลทำให้กำลังแรงงานมีสุขภาพที่ดีขึ้นอีกด้วย

7.3 อุปสงค์ของแรงงาน

หมายถึง "จำนวนคนงานที่ผู้ว่าจ้างต้องการให้ทำงาน ณ ระดับค่าจ้างระดับหนึ่ง ๆ ที่พิจารณา"

ถ้าพิจารณาถึงการว่าจ้างแรงงาน จะมองในแง่อุปสงค์ของแรงงานในภาคการเกษตรและในภาคอุตสาหกรรม ตลอดจนในสาขาบริการ

ในภาคการเกษตร แม้ว่ากำลังแรงงานส่วนใหญ่จะมีการจ้างงานในภาคการเกษตร แต่ความสำคัญในสาขานี้ก็ลดลงตามลำดับ เนื่องจากมีการใช้เครื่องจักรการเกษตรมากขึ้น และการทำการเกษตรขนาดใหญ่แบบ Agri-Business ซึ่งมีส่วนลดความต้องการด้านแรงงานลง

ในภาคอุตสาหกรรม มีความต้องการแรงงานเพิ่มขึ้น ส่วนใหญ่อยู่ในอุตสาหกรรมขนาดย่อม ซึ่งมีบทบาทในการลดการว่างงานตามฤดูกาล และการทำงานต่ำระดับในเขตชนบทลงได้

นอกจากนี้ ในระยะหลังก็มีความต้องการจ้างแรงงานในสาขาการค้าและบริการเพิ่มขึ้นมากด้วย

7.4 ลู่ทางในการขยายการจ้างงานและการมีงานทำ

แยกพิจารณาเป็น

1. ภาคเกษตร

(ก) ความต้องการแรงงานทำการเพาะปลูก การทำนามากกว่าปีละ 1 ครั้ง และการปลูกพืชนอกฤดูทำนารวมทั้งการปลูกพืชให้ได้ตลอดปี จะช่วยเพิ่มการจ้างงานในสาขานี้ได้ ทั้งนี้ รัฐบาลจะต้องขยายระบบชลประทานและปรับปรุงพันธุ์พืชที่เหมาะสมเพื่อให้สามารถเพาะปลูกนอกฤดูกาลปกติได้

(ข) การใช้เครื่องจักรการเกษตร อาจทำให้ความต้องการแรงงานลดลงแม้ว่าจะทำให้ประสิทธิภาพการผลิตสูงขึ้นก็ตาม ดังนั้น รัฐบาลแม้จะไม่ขัดขวางแต่ก็ไม่ได้สนับสนุนเป็นพิเศษด้วยการให้เงินอุดหนุนในการซื้อเครื่องจักร ยกเว้นเมื่อความต้องการแรงงานนอกภาคเกษตรมีมากจนขาดแคลนแรงงานเกษตรขึ้น รัฐก็อาจส่งเสริมการใช้เครื่องทุ่นแรงมากขึ้นได้

(ค) งานรับจ้างในภาคเกษตร ส่วนใหญ่เป็นงานช่วงสั้นในฤดูเพาะปลูกหรือเก็บเกี่ยว ยกเว้นในเขตเกษตรก้าวหน้าซึ่งอาจมีงานรับจ้างอยู่เสมอ รัฐจึงควรหาทางอพยพแรงงานจากเขตเกษตรล้าหลังในช่วงนอกฤดูกาลเพาะปลูกปกติ ไปทำงานในเขตเกษตรก้าวหน้าซึ่งยังมีงานเกษตรให้ทำได้

(ง) งานนอกภาคเกษตรในชนบท นอกจากงานอุตสาหกรรมในครัวเรือนแล้วก็เป็นพวกอุตสาหกรรมขนาดย่อม การค้า และบริการ ซึ่งโดยทั่วไปจะจ้างงานในช่วงนอกฤดูกาล การเพิ่มการจ้างงานจึงควรส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดย่อมในเขตชนบทโดยเฉพาะที่ใช้ผลผลิตเกษตรเป็นวัตถุดิบ

2. ภาคอุตสาหกรรม การเพิ่มการจ้างงานในสาขาอุตสาหกรรมควรเน้นในอุตสาหกรรม 3 กลุ่มคือ

(ก) อุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานโดยตรงสูง (Labor intensive industries) เช่น การผลิตชิ้นส่วนอีเล็คโทรนิค การทอผ้า เสื้อผ้าสำเร็จรูป การเจียรนัยเพชรพลอย

(ข) อุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกที่ใช้แรงงานในระดับสูง ได้แก่กลุ่ม (ก) และอุตสาหกรรมอาหารสำเร็จรูปเพื่อการส่งออก

(ค) อุตสาหกรรมที่ใช้ทุนสูงและเป็นกิจการขนาดใหญ่ ซึ่งแม้ว่าจะใช้แรงงานโดยตรงไม่สูงนัก แต่ทำให้เกิดการจ้างงานเพิ่มขึ้นใน**ทางอ้อม**จากการขยายการผลิตวัตถุดิบป้อนให้อุตสาหกรรมเหล่านี้

3. การจ้างงานในสาขาบริการ สาขานี้มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วตั้งแต่แผนฯ 3 และมีลู่ทางจะขยายได้อีกและน่าจะมีบทบาทในการเพิ่มการจ้างงานในอนาคต การเพิ่มการจ้างงานในสาขานี้ควรเน้นในประเภทที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจสูงอย่างเช่น ในด้านกิจการธนาคาร การค้า การบริการส่งออก การท่องเที่ยว การก่อสร้าง ฯลฯ

7.5 ระดับค่าจ้างและชั่วโมงทำงาน

แยกเป็นประเด็นพิจารณาดังนี้

1. **นอกภาคการเกษตร** การที่เศรษฐกิจมีการขยายตัว ทำให้ความต้องการแรงงานนอกภาคเกษตรเพิ่มขึ้น และมีผลทำให้อัตราค่าจ้างจริง (real wage rate ซึ่งก็คืออัตราค่าจ้างที่ปรับค่าเงินเฟ้อแล้ว) เพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม ต้องระวังว่าตัวเลขอัตราค่าจ้างจริงนี้อาจสูงเกินความจริงด้วยเพราะการเก็บข้อมูลใช้วิธีส่งแบบสอบถามไปยังกิจการต่าง ๆ และสัดส่วนที่ตอบมามักเป็นกิจการใหญ่ซึ่งมีแนวโน้มจ่ายค่าจ้างสูงกว่ากิจการเล็ก (ซึ่งมักไม่ตอบแบบสอบถามมา)

2. **ในภาคการเกษตร** มีแนวโน้มว่าอัตราค่าจ้างจริง (real wage rate) จะสูงขึ้นตามสภาพการขยายตัวของเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในช่วงปี 1960-77 ซึ่งมีการขยายการเพาะปลูกมาก แต่การที่ค่าจ้างสูงก็มีส่วนให้มีการใช้เครื่องจักรแทนแรงงานมากขึ้นด้วย

ในช่วงประมาณหลังปี 1977 อัตราค่าจ้างจริงมีแนวโน้มลดลงเนื่องจากภาวะตกต่ำของเศรษฐกิจโลก ราคาสินค้าเกษตรตกต่ำลงและยังมีข้อจำกัดในการขยายการผลิตทางการเกษตรด้วย โดยเฉพาะการบุกเบิกที่ดินใหม่ ซึ่งเป็นไปได้ยาก

3. **การเปลี่ยนแปลงของค่าจ้างเทียบกับการเพิ่มของรายได้ต่อหัวของประชากร**

เนื่องจากอัตราค่าจ้างจริงในภาคเกษตรมีแนวโน้มลดลงหลังปี 1977 และอัตราค่าจ้างจริงนอกภาคเกษตรมีแนวโน้มค่อนข้างคงที่หรือเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยหลังปี 1979 จึงทำให้อัตราค่าจ้างจริงของทั้งประเทศมีแนวโน้มค่อนข้างคงที่ แต่ในขณะเดียวกันนั้นรายได้ต่อหัวของประชากร (ดูจากผลิตภัณฑ์ประชาชาติรายหัว) ได้เพิ่มขึ้น ซึ่งย่อมแสดงถึงว่า กลุ่มแรงงานรับจ้างได้รับส่วนแบ่งน้อยเมื่อเทียบกับกลุ่มอื่น (เช่นเจ้าของกิจการ เจ้าของเงินทุน) หรือมีความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้ นอกจากนั้น ก็แสดงว่าภาวะการว่างงานที่มีมากขึ้นในช่วงนั้นมิได้เนื่องมาจากเพิ่มในอัตราค่าจ้างจริงแต่อย่างใด

7.6 ตลาดแรงงานของบัณฑิตในเชิงพฤติกรรม

จากการที่รัฐบาลได้มีนโยบายที่จะพัฒนาทางด้านการศึกษาโดยเฉพาะการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ดังนั้น ในการวางแผนการศึกษาจึงได้นำเอาภาพตลาดแรงงานเข้าไปพิจารณาด้วย ทั้งนี้เนื่องจากการผลิตบัณฑิตในระดับต่าง ๆ จำเป็นจะต้องคำนึงถึงการใช้ประโยชน์ของบัณฑิตเหล่านั้นด้วย ในอดีตการศึกษาเกี่ยวกับตลาดแรงงานเพื่อนำไปสู่การวางแผนและวางนโยบายอุดมศึกษามักจะเน้นด้านการพิจารณาอุปสงค์อุปทานของบัณฑิตในตลาดแรงงาน เพื่อให้ทราบถึงปัญหาการว่างงานของบัณฑิตโดยส่วนรวมและแยกตามสาขาวิชาที่ศึกษาหรือปัญหาการขาดแคลนบัณฑิตในบางสาขา ตลอดจนลักษณะการมีงานทำของบัณฑิต หรือ/และการใช้ประโยชน์จากความรู้และทักษะของบัณฑิต

อย่างคร่าว ๆ รวมทั้งปริมาณและลักษณะความต้องการบัณฑิตในตลาดแรงงานอย่างคร่าว ๆ เช่นเดียวกัน ส่วนใหญ่จึงพิจารณาภาพของตลาดแรงงานจากดุลยภาพ (หรือความไม่มีดุลยภาพ) หนึ่งไปสู่อีกดุลยภาพ (หรืออีกความไม่มีดุลยภาพ) หนึ่งสุดแท้แต่สภาพแวดล้อมภายนอกหรือสภาพภายในตลาดแรงงานเองอาจจะเปลี่ยนแปลงได้

อย่างไรก็ดี การศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ภายในตัวตลาดแรงงานของบัณฑิตเองหรือการศึกษาตลาดแรงงานของบัณฑิตในเชิงพฤติกรรมก็มีความสำคัญ เป็นต้นว่า พฤติกรรมการปรับตัวของบัณฑิตตั้งแต่เริ่มเข้าสู่ตลาดแรงงาน วิธีการหางาน การได้งานทำ ปัญหาและอุปสรรคของการหางานทำ การเปลี่ยนงาน ตลอดจนลักษณะและความสามารถในการใช้ประโยชน์จากความรู้และทักษะที่ได้รับมาจากอุดมศึกษา การสับเปลี่ยนใช้ทดแทนกันระหว่างบัณฑิตในสาขาต่าง ๆ ซึ่งในบางสาขาวิชา ขอบเขตการสับเปลี่ยนใช้ทดแทนบัณฑิตในสาขาอื่น ๆ อาจจะมีมาก แต่ในบางสาขาขอบเขตอาจจะแคบ เช่น บัณฑิตในสาขาวิทยาศาสตร์อาจจะไปทำงานด้านบริหารธุรกิจ แต่บัณฑิตในสาขาบริหารธุรกิจไม่อาจสับเปลี่ยนมาทำงานทางด้านวิทยาศาสตร์ได้ เหล่านี้เป็นต้น นอกจากนี้ การศึกษาในส่วนที่เกี่ยวกับพฤติกรรมการจ้างงานหรือการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับลักษณะทางด้านอุปสงค์ของบัณฑิต ทั้งจากผู้จ้างและจากตัวของบัณฑิตเองในส่วนของผู้ประกอบอาชีพส่วนตัว ก็มีความสำคัญด้วย

ได้มีการวิจัย ตลาดแรงงานเชิงพฤติกรรม ของ ดร.จีระ หงส์ลดารมภ์ และคณะ เกี่ยวกับการศึกษาตลาดแรงงานในภาครัฐ (ราชการและรัฐวิสาหกิจ) ตลาดแรงงานในภาคเอกชนและตลาดแรงงานสำหรับผู้ประกอบอาชีพส่วนตัว ซึ่งพฤติกรรมต่าง ๆ ในตลาดแรงงานแต่ละประเภทก็มีส่วนแตกต่างกันออกไป ไม่ว่าจะเป็นในด้านลักษณะการรับบัณฑิตเข้าทำงาน คุณสมบัติของบัณฑิตที่ต้องการ ระดับรายได้และความมั่นคงในการทำงาน ประสิทธิภาพในการทำงาน และความก้าวหน้าในการทำงาน เหล่านี้เป็นต้น ผลของการวิจัยพบว่า บัณฑิตส่วนใหญ่ทำงานในสาขาบริการ (ซึ่งรวมการก่อสร้าง สาธารณูปโภค พาณิชยกรรม การคมนาคมขนส่ง และธุรกิจบริการต่าง ๆ) การทำงานของบัณฑิตในสาขาเกษตรกรรมมีแนวโน้มลดลง สัดส่วนการมีงานทำของบัณฑิตในภาคเอกชน เมื่อเทียบกับภาครัฐบาลมีแนวโน้มสูงขึ้น ส่วนบัณฑิตที่ประกอบอาชีพส่วนตัวลดลงบ้างเล็กน้อย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความสำคัญของตลาดแรงงานภาคเอกชนนับวันจะเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขาบริการซึ่งมีความสำคัญสูงสุด รองลงมาคือ สาขาหัตถอุตสาหกรรม ส่วนตลาดแรงงานภาครัฐ ซึ่งเคยเป็นแหล่งจ้างงานที่ใหญ่ที่สุด มีสัดส่วนความสำคัญลดลง ทั้งนี้ เนื่องจากการจำกัดอัตราการเพิ่มของจำนวนข้าราชการลงจากอัตราเฉลี่ยประมาณร้อยละ 9–10 ต่อปี เหลือเพียงประมาณร้อยละ 2–4 ต่อปี นอกจากนี้ การที่จำนวนบัณฑิตที่ทำงานในภาครัฐลดลงจากเดิม เนื่องจากทัศนคติของบัณฑิตที่มีต่อการทำงานราชการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ปัญหาการว่างงานของบัณฑิต ในปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2532) คาดว่าจะลดลงจากเดิม ทั้งนี้ เพราะภาวะเศรษฐกิจที่ขยายตัวในอัตราสูงมากถึงร้อยละ 11 ในปี 2531 และในปี 2532 ก็คาดว่าจะขยายตัวไม่ต่ำกว่าร้อยละ 9 ซึ่งการขยายตัวทางเศรษฐกิจในอัตราที่สูงมาก ในระยะที่ผ่านมา กลับทำให้มีการขาดแคลนแรงงานของบัณฑิตในบางสาขา โดยเฉพาะที่เด่นชัดมากที่สุด คือ การขาดแคลนวิศวกรและช่างต่าง ๆ อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาในกลุ่มของบัณฑิตที่ว่างงาน หรือต้องรองานนานกว่ากลุ่มอื่น ๆ ก็ยังคงเป็นบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาในสาขาวิชาด้านศึกษาศาสตร์ มนุษยศาสตร์ สังคม-พฤติกรรมศาสตร์ และนิติศาสตร์ ซึ่งเป็นสาขาที่มีการผลิตเกินความต้องการเป็นจำนวนมากอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการปรับการผลิตบัณฑิตในสาขานี้ต่อไป

ถ้าพิจารณาถึงแนวโน้มในระยะ 15 ปีต่อไป สำหรับปัญหาการมีงานทำหรือปัญหาการว่างงานของบัณฑิต ซึ่งเป็นผลกดดันจากการเพิ่มขึ้นของอุปทานหรือจำนวนบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาและเข้าสู่ตลาดแรงงานนั้นก็คาดว่าคงจะมีน้อย ทั้งนี้ เพราะจำนวนบัณฑิตจากเดิมเคยสำเร็จปีละประมาณ 60,000 คน ในระยะ 15 ปีต่อไป ถ้าหากมีจำนวนเพิ่มขึ้นจากนี้ก็คงไม่มากนัก และคาดว่าจะมีจำนวนค่อนข้างคงที่หรือลดลงด้วยซ้ำไป โดยพิจารณาจากปัจจัยหลักต่าง ๆ ที่สำคัญดังนี้คือ

ก. จำนวนประชากรในกลุ่มอายุ 18-24 ปี ซึ่งเป็นกลุ่มอายุสำหรับการศึกษาในระดับอุดมศึกษา มีแนวโน้มลดลงหลังจากปี 2548 เป็นต้นไป

ข. อัตราการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและระดับอุดมศึกษาคาดว่าจะเพิ่มขึ้นไม่ได้มากนักในช่วง 15 ปี เพราะต้องใช้เวลาในการรณรงค์ให้เด็กเข้าศึกษาต่อชั้นมัธยม (รวมทั้งระยะเวลาที่ต้องศึกษาต่อจากชั้นมัธยมต้นจนสำเร็จชั้นปริญญาตรีก็ต้องใช้เวลาอีก 11 ปี เป็นอย่างน้อย)

ค. ระดับรายได้ของครัวเรือน (ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะกำหนดความสามารถของผู้ปกครองในการส่งบุตรหลานเข้าเรียนต่อ) คงจะไม่สามารถเพิ่มขึ้นได้อย่างรวดเร็วในแต่ละปี เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงการกระจายรายได้ในทางที่ดีขึ้น จะเป็นไปอย่างเชื่องช้าและใช้เวลานานมาก

ง. ช่องโอกาสในการเพิ่มอัตราการศึกษาต่อชั้นอุดมศึกษาคงต้องใช้เวลานานพอสมควร เนื่องจากต้องมีการเพิ่มจำนวนสถานศึกษาขั้นอุดมศึกษามากขึ้น การลงทุนในด้านเหล่านี้คงไม่สามารถทำได้อย่างรวดเร็ว ภายในช่วงระยะเวลา 15 ปีข้างหน้า คงไม่สามารถเพิ่มขึ้นได้มากนัก

โดยสรุปแล้ว ทางด้านจำนวนผู้สำเร็จการศึกษาชั้นอุดมศึกษาที่จะเข้าสู่ตลาดแรงงานหรือทางด้านอุปทานของบัณฑิตในตลาดแรงงานโดยส่วนรวมในช่วงระยะ 15 ปี คงไม่มีผลกดดันต่อปัญหาการว่างงานของบัณฑิตอย่างรุนแรงเหมือนในอดีตที่ผ่านมา นอกจากนั้น นโยบายของรัฐบาลในปัจจุบันก็พยายามปรับโครงสร้างการผลิตบัณฑิตในสาขาวิชาต่าง ๆ โดยเห็นมาเน้นการผลิตบัณฑิตทางด้านวิศวกรรมศาสตร์ และสาขาอื่น ๆ ในสายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพิ่มมากขึ้นและพยายาม

ลดสัดส่วนการผลิตบัณฑิตในสายสังคมศาสตร์ลง โดยเฉพาะในกลุ่มสาขาวิชาที่มีการว่างงานสูง

จากการวิจัยโดยใช้บัณฑิตที่เป็นตัวอย่าง 974 คน ส่วนใหญ่ทำงานในภาคเอกชนมีทัศนคติดังนี้

1. ทัศนคติในการเลือกสาขาการศึกษาและการมีงานทำ ส่วนใหญ่จบการศึกษาในสาขาวิชาที่ตัวเองชอบและต้องการเรียน ถ้ามองในภาพรวม สัดส่วนของผู้ที่จบการศึกษาทางด้านสังคมศาสตร์ จะมีสูงกว่าสัดส่วนผู้ที่ชอบและต้องการเรียนในสายสังคมศาสตร์ ซึ่งต่างกับผู้จบการศึกษาทางด้านวิทยาศาสตร์ จะมีสัดส่วนของผู้จบทางด้านนี้ ต่ำกว่าสัดส่วนของผู้ที่ชอบและต้องการเรียนในสาขาดังกล่าว

บัณฑิตที่เรียนจบออกมาในแขนงวิชาที่ตนเองไม่ชอบ ส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่าการที่จำเป็นต้องเข้าเรียนในแขนงนั้น เนื่องจากไม่สามารถสอบเข้าในแขนงวิชาที่ชอบและต้องการเรียนได้ รองลงมาเป็นเพราะไม่ทราบล่วงหน้ามาก่อนว่าไม่ชอบในแขนงวิชานั้น จนได้เรียนไปแล้วจึงทราบว่าไม่ชอบ นอกจากนั้น ก็เนื่องมาจากครอบครัวต้องการให้เรียน และอื่น ๆ เป็นต้น

ทัศนคติในการเลือกงานสำหรับผู้ที่จบการศึกษาในแขนงวิชาที่ตนเองไม่ชอบหรือไม่ต้องการเรียนนั้น มองโดยภาพรวม ร้อยละ 28.8 ยังต้องการที่จะทำงานที่ตรงกับแขนงวิชาที่จบออกมา เพราะได้เรียนจบออกมาแล้ว แม้ใจจะไม่ชอบก็ต้องทำงานทางด้านนั้นต่อไป ส่วนอีกร้อยละ 22 ยืนยันที่จะเลือกทำงานด้านที่ชอบและสนใจ แม้ว่าจะไม่ตรงกับแขนงวิชาที่ศึกษามาก็ตาม อีกร้อยละ 38.1 ไม่สนใจว่างานนั้นจะตรงหรือไม่ตรงกับแขนงวิชาที่จบการศึกษา ขอให้ได้งานทำก็พอ จากทัศนคติดังกล่าว จึงสามารถอธิบายได้ว่า ทำไมจึงมีการสับเปลี่ยนทดแทนกันในการใช้แรงงานสำหรับบัณฑิตแขนงวิชาต่าง ๆ บัณฑิตที่จบในแขนงวิชาหนึ่ง อาจจะไปทำงานที่ควรจะเป็นของผู้ที่จบอีกสาขาวิชาหนึ่ง ซึ่งเป็นเพราะความชอบและความถนัดของเขาในงานด้านนั้น ๆ หรือเป็นเพราะเขาคำนึงถึงรายได้หรือความก้าวหน้ามากกว่า หรือเป็นเพราะหางานอื่น ๆ ไม่ได้ เลยต้องทำงานนั้นไปก่อน เป็นต้น

อย่างไรก็ดี การที่มีผู้ชอบและต้องการเรียนสายวิทยาศาสตร์มากกว่าสัดส่วนที่จบออกมาจริง ๆ ก็เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่านโยบายของรัฐที่จะส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตบัณฑิตทางสาขาวิทยาศาสตร์ให้มากขึ้น ซึ่งสิ่งสอดคล้องกับความต้องการของตัวผู้เรียนเอง แต่สำหรับในกรณีที่ส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนในแขนงวิชาที่ตนชอบ และต้องการเรียนเพราะสอบเข้าไม่ได้นั้นก็เป็นประเด็นที่น่าทบทวนและพิจารณาเกี่ยวกับวิธีการสอบหรือวิธีการคัดเลือกเด็กเข้าเรียนในมหาวิทยาลัย และสำหรับประเด็นที่นักศึกษารู้ตัวว่าไม่ชอบแขนงวิชานั้นก็ต่อเมื่อได้เรียนไปแล้วก็เป็นประเด็นที่น่าคิดควรพยายามให้เด็กทราบและเข้าใจอย่างชัดเจนเกี่ยวกับเนื้อหา ลักษณะวิชาต่าง ๆ ที่ต้องเรียนในแต่ละแขนงวิชาอุดมศึกษา รวมทั้งช่องทางหรือโอกาสในการมีงานทำ และลักษณะของงานที่สามารถจะทำได้ในระยะล่วงหน้าก่อนสอบเข้ามหาวิทยาลัย ซึ่งอาจทำได้โดยการแนะแนวการศึกษาต่อตามโรงเรียนต่าง ๆ

2. ทัศนคติและพฤติกรรมการปรับตัวเข้าสู่ตลาดแรงงานของบัณฑิต ถ้ามองในภาพส่วนรวม บัณฑิตที่เป็นตัวอย่างประมาณร้อยละ 43.7 จะได้งานทำทันทีภายในระยะเวลาไม่เกิน 1 เดือน หลังจากสำเร็จการศึกษา และเมื่อพิจารณาแยกตามประเภทของตลาดแรงงาน ปรากฏว่า บัณฑิตที่ทำงานในตลาดแรงงานภาคเอกชนซึ่งได้งานภายในเวลา 1 เดือนหลังจากสำเร็จการศึกษา มีสัดส่วนสูงกว่าในตลาดแรงงานภาครัฐบาลและในกลุ่มผู้ประกอบอาชีพส่วนตัว ผู้ที่ได้งานทำในระยะเวลาอันรวดเร็วนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นบัณฑิตทางสายวิทยาศาสตร์มากกว่าสายอักษรศาสตร์

สำหรับพฤติกรรมการหางานทำของบัณฑิต ปรากฏว่าการติดตามข่าวสารการรับสมัครงานจากหน้าหนังสือพิมพ์ วารสาร และสิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ เป็นวิธีที่นิยมทำกันมากที่สุด โดยเฉพาะในกลุ่มบัณฑิตที่อยู่ในตลาดแรงงานภาคเอกชน นอกจากนั้น การคอยติดตามดูประกาศรับสมัครงานจากสถานศึกษาของตนเอง และการคอยติดตามสอบถามจากเพื่อนฝูง กลไกการหางานที่นิยมรองๆ ลงมา คือการติดตามดูประกาศรับสมัครงานจากหน่วยงานหรือกิจการที่ตนเองสนใจ คอยติดตามสอบถามจากพ่อแม่ ญาติพี่น้อง และคนรู้จัก ตลอดจนรุ่นพี่ที่ทำงานแล้ว

3. การมีงานทำของบัณฑิต : ลักษณะงานและทัศนคติด้านต่าง ๆ

บัณฑิตที่ศึกษาส่วนใหญ่ทำงานอยู่ในสาขาเศรษฐกิจด้านบริการและหัตถกรรมอุตสาหกรรม ในตลาดแรงงานภาครัฐและเอกชน ส่วนใหญ่จะเป็นงานด้านวิชาชีพและวิชาการ งานบริหารและการจัดการ ธุรการและเสมียนพนักงานต่าง ๆ รองลงมาจะเป็นผู้ปฏิบัติงานด้านการค้าและการบริการต่าง ๆ สำหรับกลุ่มผู้ประกอบอาชีพส่วนตัว ส่วนใหญ่จะทำงานในด้านการค้าและบริการ รองลงมาเป็นงานผลิตด้านผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมต่าง ๆ

ในด้านทัศนคติของงานที่ชอบ มากกว่าครึ่งชอบงานธุรกิจเอกชน รองลงมาประกอบอาชีพส่วนตัว รัฐวิสาหกิจ และราชการ ตามลำดับ ซึ่งนับว่าเป็นทัศนคติในรูปแบบใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก เพราะในอดีตบัณฑิตส่วนใหญ่จะชอบทำงานราชการ ผู้ที่ระบุว่าชอบงานราชการส่วนใหญ่จะเป็นบัณฑิตที่ทำงานในตลาดแรงงานภาคราชการอยู่แล้วในปัจจุบัน แต่ขณะเดียวกันบัณฑิตเหล่านี้ก็ยังชอบงานด้านรัฐวิสาหกิจและการประกอบอาชีพส่วนตัวอยู่ด้วย

ผู้ที่ชอบงานราชการส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นผู้ทำงานอยู่ในตลาดแรงงานภาครัฐบาล ภาคเอกชน หรือประกอบอาชีพส่วนตัวอยู่ในขณะนี้ ส่วนใหญ่ให้เหตุผลที่ชอบงานราชการว่า ราชการมีสวัสดิการที่ดี ในขณะที่ทัศนคติเดิมที่เคยมองว่าการทำราชการเป็นงานที่มีเกียรติหรือมีความมั่นคงดีนั้น เริ่มจะค่อย ๆ ลดความสำคัญน้อยลงไป สำหรับผู้ที่ชอบงานรัฐวิสาหกิจส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่างานรัฐวิสาหกิจได้ค่าตอบแทนสูง สวัสดิการดี และเป็นงานที่มั่นคง ในส่วนผู้ที่ชอบงานทางด้านธุรกิจเอกชน ให้เหตุผลที่ชอบว่างานทางด้านธุรกิจเอกชนดำเนินการได้รวดเร็ว ต่างกับงานราชการที่มีกระบวนการขั้นตอนมากมาย รองลงมา คือ การทำงานเอกชนได้ใช้ความรู้ความสามารถเต็มที่, รายได้

ดี, และได้รับความรู้ประสบการณ์จากการทำงานมาก ตามลำดับ จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าผู้ที่เลือกทำงานเอกชน มิใช่เนื่องมาจากการมองในแง่รายได้เป็นปัจจัยหลักที่สำคัญที่สุด อย่างที่หลายคนมักจะคิดกัน ที่จริงแล้วลักษณะและสภาพของงานกลับมีความสำคัญมากที่สุด ส่วนการได้รับรายได้สูงเป็นเพียงส่วนประกอบที่สำคัญเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้นที่ช่วยเพิ่มความพอใจในงานให้มีมากขึ้น

ส่วนบัณฑิตที่ชอบประกอบอาชีพส่วนตัว ให้เหตุผลว่า การที่ชอบประกอบอาชีพส่วนตัว เพราะมีอิสระได้เต็มที่

7.7 ความต้องการแรงงานบัณฑิตของนายจ้างในตลาดแรงงาน

ในการพิจารณาในด้านความต้องการแรงงานบัณฑิตของนายจ้าง จะแยกพิจารณาออกเป็นนายจ้างภาครัฐบาล นายจ้างภาคเอกชน และการประกอบอาชีพส่วนตัว

1. ภาครัฐบาล ความต้องการแรงงานบัณฑิตในด้านจำนวนนั้นคาดว่าคงจะเพิ่มไม่ได้มากนักในตลาดแรงงานภาครัฐ เนื่องจากข้อจำกัดทางด้านการคลัง และงบประมาณต่าง ๆ ของรัฐเอง ซึ่งทำให้ต้องมีการจำกัดอัตราการขยายตัวของจำนวนข้าราชการที่รับเพิ่มขึ้นในแต่ละปีดังกล่าวมาแล้ว แต่ทางด้านโครงสร้างความต้องการในแง่สาขาวิชา และคุณสมบัติต่าง ๆ คงจะมีการเปลี่ยนแปลงบ้างในอนาคต

2. ภาคเอกชน เนื่องจากภาครัฐบาลได้ลดการจ้างแรงงานลงดังได้กล่าวมาแล้ว ดังนั้นในอนาคตตลาดแรงงานภาคเอกชนจะเพิ่มความสำคัญมากขึ้น และจากภาวะเศรษฐกิจและสังคมซึ่งกำลังเจริญเติบโต คาดว่าความต้องการกำลังคนในภาคเอกชนจะเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะกำลังคนทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

3. การประกอบอาชีพส่วนตัวของบัณฑิต ในอดีตที่ผ่านมา บัณฑิตส่วนใหญ่ที่จบจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ มักจะทำงานในภาครัฐหรือธุรกิจเอกชนขนาดใหญ่และกลางเป็นสำคัญ การประกอบอาชีพส่วนตัวมักจะดูเสมือนว่าเป็นกลุ่มที่มีการศึกษาระดับล่างลงมา ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องการประกอบอาชีพส่วนตัวของบัณฑิต เพิ่งจะเริ่มมีอย่างกว้างขวางเมื่อไม่นานมานี้เอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่ออัตราการว่างงานของบัณฑิตได้เพิ่มสูงขึ้น และโอกาสในการที่จะได้ทำงานในภาครัฐบาลมีจำกัด ตลอดจนการจ้างงานในตลาดแรงงานภาคเอกชนเพิ่มขึ้นมากเพียงในบางสาขา ในขณะที่อีกหลายสาขาวิชาปัญหาการว่างงานของบัณฑิตยังคงมีอยู่ ซึ่งมีผลทำให้บัณฑิตให้ความสนใจเกี่ยวกับการประกอบอาชีพส่วนตัวเพิ่มขึ้น ประกอบกับหลายหน่วยงานได้เริ่มให้ความสนใจ ส่งเสริมและสนับสนุนให้บัณฑิตประกอบอาชีพส่วนตัวเพิ่มขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาการว่างงาน

7.8 การเตรียมตัวในด้านการหางานและการสมัครงานของบัณฑิต

1. ภาครัฐบาล

จากการสำรวจทัศนคติและความต้องการแรงงานบัณฑิตของนายจ้างภาครัฐบาล จำนวน 16 คน และข้อมูลเอกสารต่าง ๆ ที่มีอยู่และพบปะสัมภาษณ์นายจ้างเพิ่มเติมในบางเรื่องที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ นายจ้างที่อยู่ในขอบข่ายการสำรวจ จะเป็นบุคคลในระดับหัวหน้าหน่วยงาน เช่น ตำแหน่งผู้อำนวยการกองหรือฝ่ายในระดับผู้วางนโยบาย หัวหน้าฝ่ายบุคลากรหรือการเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ หรือ หัวหน้าแผนกต่าง ๆ เหล่านี้เป็นต้น พบว่าในการรับสมัครบัณฑิตเข้าทำงานนั้น ถ้าหากบัณฑิตมีคุณวุฒิสูงกว่าที่กำหนดไว้ นายจ้างภาครัฐส่วนใหญ่ร้อยละ 56.3 เห็นว่าเป็นสิ่งที่น่าพอใจ เพราะจะได้บัณฑิตที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาทำงาน ทั้งจะเข้าใจงานได้มากกว่า มองโลกทัศน์ได้กว้างกว่า และรับผิดชอบงานที่สูงขึ้นไปได้ อย่างไรก็ดี นายจ้างภาครัฐอีกส่วนหนึ่งร้อยละ 31.3 เห็นว่าไม่ใช่เรื่องที่น่าจะพอใจนัก เพราะอาจจะมีปัญหาเกิดขึ้นภายหลัง เช่น อาจมีการเปลี่ยนงานให้เป็นไปตามคุณวุฒิของงาน หรืออาจเรียกร้องตำแหน่งหรือเงินเดือนสูงขึ้นในภายหลัง เป็นต้น นอกจากนั้นอาจจะเป็นการใช้บุคลากรที่ฟุ่มเฟือยเกินไป เป็นการสูญเปล่าทางการศึกษาอีกด้วย ฉะนั้น บัณฑิตที่ต้องการสมัครงานโดยมีคุณวุฒิสูงกว่าที่กำหนดไว้ จึงไม่แน่ว่าจะมีโอกาสได้งานมากกว่าผู้ที่มีคุณวุฒิตามที่กำหนด

สำหรับการเตรียมตัวก่อนที่จะไปสมัครงาน นายจ้างภาครัฐได้แนะนำให้มีการพยายามศึกษาวัตถุประสงค์ของสถานประกอบการให้ทราบอย่างกว้าง ๆ และควรจะทราบว่าตนเองจะสมัครงานในตำแหน่งอะไรและเหมาะสมกับตำแหน่งนั้น ๆ หรือไม่ นอกจากนั้น ควรต้องมีการเตรียมหลักฐานในการสมัครอย่างครบครัน ทบทวนความรู้ที่เรียนมาให้ดีและมีความมั่นใจในการสอบข้อเขียนและสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการที่จะได้งานในตลาดแรงงานภาครัฐ ถ้าหากตำแหน่งที่ตนเองจะสมัครต้องการความรู้พิเศษก็ควรจะศึกษาอบรมเพิ่มเติมเอาไว้ เช่นความรู้ด้านคอมพิวเตอร์ ภาษาต่างประเทศและพิมพ์ดีด เป็นต้น นอกจากนั้น บัณฑิตควรมีความพร้อมที่จะเข้าทำงานได้ทันทีเมื่อหน่วยงานต้องการตัว เหล่านี้เป็นต้น

การติดตามข่าวเกี่ยวกับการรับสมัครงาน นายจ้างภาครัฐให้คำแนะนำว่าควรจะดูจากหนังสือพิมพ์และสิ่งตีพิมพ์อื่น ๆ ที่มีประกาศรับสมัครงาน เช่น นิตยสารวัฏจักรรายสัปดาห์และหนังสือพิมพ์อื่น ๆ ประกาศรับสมัครงานตามสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ศูนย์ข่าวสอบของสำนักงาน ก.พ. หรือผู้ที่อยู่ในต่างจังหวัด ก็จะดูได้ตามสำนักงานจังหวัดในทุกจังหวัดเหล่านี้เป็นต้น วิธีการสมัครงานสำหรับงานราชการที่จัดสอบโดยสำนักงาน ก.พ. ก็สามารถสมัครได้ทั้งด้วยตนเองและทางไปรษณีย์ ซึ่งทำให้เกิดความสะดวกมากขึ้น ที่สำคัญคือต้องมีการส่งหลักฐานการสมัครสอบให้ครบถ้วนตามที่กำหนดไว้ในคู่มือการสมัครสอบ และตรวจสอบคุณสมบัติของตนเองว่ามีครบถ้วนตามที่กำหนดไว้

หรือไม่ นอกจากนั้น ต้องมีการติดตามประกาศกำหนดวันเวลาและสถานที่สอบอีกด้วย

ข้อบกพร่องต่าง ๆ ที่นายจ้างพบในการสอบ โดยเฉพาะการสอบสัมภาษณ์ก็คือ บัณฑิตยังขาดความมั่นใจในตัวเอง ขาดการเตรียมพร้อม และบางคนมาสอบไม่ตรงเวลา นอกจากนั้น บัณฑิตยังไม่อาจนำความรู้มาประยุกต์ใช้ได้ดีเพียงพอในการตอบข้อสอบ ยังขาดความรู้รอบตัว หรือใช้คำพูดยังไม่ค่อยดีนักในการสอบสัมภาษณ์ และบัณฑิตบางคนแต่งกายไม่ค่อยสุภาพมาสอบหรือเตรียมหลักฐานการสอบมาไม่ครบถ้วนเหล่านี้เป็นต้น

2. ภาคเอกชน

จากการสัมภาษณ์นายจ้างภาคเอกชนจำนวน 50 คน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพนักงานในระดับสูงขึ้นไป เช่น ผู้จัดการฝ่ายบุคคลหรือผู้จัดการโดยทั่วไป ผู้จัดการฝ่ายอาวุโส รองกรรมการผู้จัดการ ผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการลงไปจนถึงหัวหน้าแผนก และแรงงานสัมพันธ์ นอกจากนั้น ก็เป็นบุคคลในระดับบริหารชั้นสูง เช่นตัวเจ้าของกิจการ ประธานบริษัท ประธานกรรมการ และผู้อำนวยการต่าง ๆ เป็นต้น ตลอดจนข้อมูลบางประการที่ได้จากการเสนอแนะทางฝ่ายของลูกจ้างในภาคเอกชนเอง พบว่า การหาคนงานของนายจ้างนอกจากจะส่งประกาศรับสมัครงานไปลงตามหน้าหนังสือพิมพ์ นิตยสาร และวารสารต่าง ๆ ที่มีข่าวรับสมัครงาน และส่งไปตามสถานศึกษาแล้ว นายจ้างยังมีการประกาศรับสมัครงานเป็นการภายในอีกด้วย ทั้งนี้ เพราะสถานประกอบการเอกชนต่าง ๆ ต้องการบุคคลที่ไว้เนื้อเชื่อใจได้เข้ามาทำงานด้วย โดยเฉพาะบุคคลที่ได้รับการแนะนำจากพนักงานภายในสถานประกอบการเองจะได้รับการพิจารณาก่อน โดยส่วนใหญ่จะใช้วิธีเรียกตัวมาสัมภาษณ์ เพื่อพิจารณาบุคลิกท่าทีและความสามารถต่าง ๆ จากการตอบคำถามเป็นสิ่งสำคัญในการพิจารณา ผลการเรียนของบัณฑิตที่มาสมัครเหล่านี้จะมีความสำคัญไม่มากนัก เมื่อเทียบกับบัณฑิตที่สมัครงานในภาครัฐบาล นอกจากนั้น ในปัจจุบันนี้สถานประกอบการต่าง ๆ มักใช้วิธีการรับสมัครบัณฑิตเข้าทำงาน โดยการไปรับสมัครจากสถานศึกษาโดยตรง หรือมีการจองตัวกันไว้ล่วงหน้าตั้งแต่ก่อนสำเร็จการศึกษา โดยเฉพาะบัณฑิตในสาขาวิชาที่ขาดแคลน เช่น วิศวกรรมศาสตร์ เป็นต้น

สำหรับบัณฑิตที่มีคุณวุฒิสูงเกินกว่าที่กำหนดไว้ นายจ้างภาคเอกชนส่วนใหญ่ร้อยละ 54.0 ไม่ค่อยพึงพอใจนัก ทั้งนี้ เพราะเกรงว่าจะเกิดปัญหาขึ้นในภายหลัง เนื่องจากตามประสบการณ์ที่ผ่านมา บุคคลเหล่านี้บางส่วนจะอยู่กับสถานประกอบการไม่นาน เมื่อได้งานอื่นที่ตรงกับคุณวุฒิของตน ก็จะลาออกไป ซึ่งทำให้สถานประกอบการต้องเสียต้นทุน จากการที่ฝึกบุคคลให้ทำงานมาเป็นระยะเวลาหนึ่ง แล้วก็ต้องสูญเสียไป ต้องมีการรับคนใหม่และฝึกใหม่อีก และในหลายกรณีบุคคลที่มีคุณวุฒิสูงเกินไปเหล่านี้ ก็มักพยายามหาทางให้ได้เลื่อนตำแหน่งหรือเลื่อนเงินเดือน เพื่อให้สอดคล้องกับคุณวุฒิของตน

ในการเตรียมตัวก่อนสมัครงานนั้น นายจ้างส่วนใหญ่เห็นว่าบัณฑิตควรที่จะศึกษาประวัติความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของบริษัทที่จะสมัครให้รู้พอสมควร และควรจะพิจารณาตนเองว่าเหมาะสมกับตำแหน่งที่จะสมัครหรือไม่ นอกจากนั้น ต้องเตรียมหลักฐานการสมัครมาให้ครบ ทบทวนความรู้ที่เรียนมา มีความมั่นใจที่จะโต้ตอบในการสัมภาษณ์ หาทางฝึกฝนความรู้พิเศษต่าง ๆ เช่นด้านคอมพิวเตอร์ ภาษาต่างประเทศ และพิมพ์ดีด เป็นต้น และควรพร้อมที่จะทำงานได้ทันทีเมื่อได้รับการเรียกตัว เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งข้อแนะนำเหล่านี้ก็สอดคล้องกับข้อเสนอแนะจากทางฝ่ายลูกจ้างภาคเอกชน เช่นเดียวกัน

ในการไปสมัครงานนั้น บัณฑิตควรจะไปด้วยตนเองโดยไม่พาบุคคลอื่นไปเป็นเพื่อนเพื่อแสดงให้เห็นว่าตนมีความเป็นผู้ใหญ่สามารถรับผิดชอบสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง นอกจากนั้นควรจะกรอกใบสมัคร และตอบคำถามให้ชัดเจนและแต่งกายให้สุภาพ ที่สำคัญควรมีการศึกษาวิธีการสมัครงานที่ดีมาก่อนว่าควรทำอย่างไรบ้าง สำหรับในการสอบโดยเฉพาะการสอบสัมภาษณ์นั้น นายจ้างยังพบข้อบกพร่องบางประการจากบัณฑิตที่มาสมัครสอบ เช่น หลักฐานการสมัครไม่พร้อม กรอกใบสมัครไม่เรียบร้อย แต่งกายไม่สุภาพ มาไม่ตรงเวลา วิธีการตอบสัมภาษณ์ยังไม่ค่อยดีนัก จำเป็นต้องปรับปรุงทั้งในด้านการพูดและการฟัง ขาดการเตรียมพร้อม และไม่มีความมั่นใจในตนเอง นอกจากนั้น ยังไม่สามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้ได้ รวมทั้งไม่มีความสามารถพิเศษเท่าที่ควร เช่น ไม่รู้จักการใช้เครื่องมือ เครื่องใช้ในสำนักงาน เป็นต้น

3. การประกอบอาชีพส่วนตัว

จากการสัมภาษณ์บัณฑิตที่ประกอบอาชีพส่วนตัวในด้านต่าง ๆ ประมาณ 272 คน พบว่าบัณฑิตกลุ่มนี้ก่อนที่จะมาประกอบอาชีพส่วนตัว ได้เคยทำงานครั้งแรกหลังจากสำเร็จการศึกษาโดยเป็นลูกจ้างภาคเอกชนมากก่อนคิดเป็นร้อยละ 55.6 ทำงานในภาครัฐ ร้อยละ 18.5 มีเพียงร้อยละ 16.7 เท่านั้นที่ประกอบอาชีพส่วนตัวทันที ที่เหลือยังคงหางานทำต่อไป

วิธีการหางานของบัณฑิตกลุ่มนี้ก็คล้ายคลึงกับบัณฑิตกลุ่มอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้วต่างกันแต่เพียงว่า สัดส่วนของบัณฑิตกลุ่มนี้ที่ไม่ได้ติดตามข่าวสารเรื่องตลาดงานในภาครัฐหรือภาคเอกชนเลย แต่มุ่งดูลู่ทางประกอบอาชีพส่วนตัวที่ตนสนใจอย่างเดียว มีเป็นสัดส่วนสูงกว่าในกลุ่มอื่น ๆ คือประมาณร้อยละ 14.7 เทียบกับร้อยละ 0.5 และร้อยละ 1.2 สำหรับกลุ่มบัณฑิตในตลาดแรงงานภาครัฐและเอกชน ปัญหาการหางานทำที่บัณฑิตกลุ่มนี้ประสบเมื่อสำเร็จการศึกษาใหม่ ๆ ส่วนใหญ่ก็เช่นเดียวกับในอีก 2 กลุ่มข้างต้น กล่าวคือ หางานที่ถูกใจทำไม่ได้ เพราะงานส่วนใหญ่ไม่ตรงกับสาขาที่เรียน หรือสอบเข้างานไม่ได้ หรือมิฉะนั้นก็ขาดคุณสมบัติที่หน่วยงานต้องการ หรือไม่มี "เส้น" และบัณฑิตที่สนใจการประกอบอาชีพส่วนตัว ก็ไม่ทราบว่าจะเริ่มต้นอย่างไรในระยะแรก

7.9 คุณสมบัติของบัณฑิตที่นายจ้างต้องการ

1. ภาครัฐบาล

จากข้อมูลและงานศึกษาที่มีอยู่ อาจจะสรุปคุณสมบัติของบัณฑิตที่นายจ้างภาครัฐต้องการได้คือ ในด้านความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานและพัฒนาวิชาชีพ นายจ้างภาครัฐจะต้องการผู้ที่มีความสามารถในการวิเคราะห์และแก้ปัญหา การประยุกต์ความรู้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ มากกว่าคุณสมบัติอื่น ๆ เช่นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความสามารถในการปฏิบัติงานภาคสนาม หรือการใฝ่หาความรู้และทักษะเพิ่มเติม เหล่านี้จะเป็นคุณสมบัติที่นายจ้างภาครัฐต้องการรองลงมา สำหรับในด้านความรู้ความสามารถพิเศษ คุณสมบัติที่นายจ้างภาครัฐต้องการมากที่สุดก็คือ เป็นผู้มีความรู้ด้านกฎหมายและระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ มีความสามารถในการวิจัย การบริหาร และการวางแผน ที่รองลงมาก็เช่นรู้ด้านจิตวิทยา ภาษาต่างประเทศ การฝึกอบรม และในปัจจุบันจะต้องการผู้ที่รู้ด้านสถิติและคอมพิวเตอร์เพิ่มขึ้น สำหรับด้านบุคลิกภาพนั้น ที่สำคัญ ๆ ก็ต้องการผู้ที่มีความรับผิดชอบ ขยัน อดทน มีมนุษยสัมพันธ์ มีคุณธรรม ควบคุมอารมณ์ได้ดี และมีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์เหล่านี้เป็นต้น นอกจากนี้ นายจ้างภาครัฐยังเห็นว่า บัณฑิตที่ปฏิบัติงานตรงตามสาขาวิชาที่ศึกษามา จะสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากการศึกษาไปใช้ในการปฏิบัติงานได้ดีกว่าบัณฑิตที่ทำงานไม่ตรงตามสาขาวิชาที่ศึกษามา

สำหรับตำแหน่งต่าง ๆ ในตลาดแรงงานภาครัฐ จะพบว่าบัณฑิตทางด้านสังคมศาสตร์จะมีอัตราการสับเปลี่ยนใช้ทดแทนกันระหว่างบัณฑิตสาขาต่าง ๆ ได้มากกว่าในตลาดแรงงานภาคเอกชน เพราะในหลาย ๆ ตำแหน่งงานในตลาดแรงงานภาครัฐ เช่น เจ้าหน้าที่วิเคราะห์ต่าง ๆ เจ้าหน้าที่การทูต เจ้าหน้าที่ด้านบุคลากร เจ้าหน้าที่วิเทศสัมพันธ์ และอื่น ๆ มักจะรับจากบุคคลในสายสังคมศาสตร์ทุกสาขาวิชา ต่างกับในตลาดแรงงานภาคเอกชน มักจะรับในบางสาขาวิชาเท่านั้น เช่น ทางด้านบริหารธุรกิจ พาณิชยศาสตร์ และการบัญชี เศรษฐศาสตร์ หรือรัฐศาสตร์ (บริหารบุคคล) เป็นต้น อย่างไรก็ดี ตำแหน่งงานที่เกี่ยวกับด้านวิชาชีพเฉพาะด้าน หรือตำแหน่งสำหรับบัณฑิตสายวิทยาศาสตร์ อัตราการสับเปลี่ยนใช้ทดแทนกันระหว่างบัณฑิตสาขาวิชาต่าง ๆ จะค่อนข้างแคบ และส่วนใหญ่จะสับเปลี่ยนกันได้แต่เฉพาะบัณฑิตในแขนงวิชาต่าง ๆ ที่อยู่ในกลุ่มสาขาการศึกษาเดียวกัน เช่น วิศวกรรมศาสตร์เหมือนกัน แต่อาจเป็นแขนงไฟฟ้า หรือแขนงเครื่องกล เหล่านี้เป็นต้น

2. ภาคเอกชน

จากข้อมูลการศึกษาที่มีอยู่จะพบว่าคุณสมบัติที่นายจ้างภาคเอกชนต้องการค่อนข้างจะแตกต่างจากที่ต้องการในภาครัฐ (ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว) กล่าวคือ ในด้านความรู้ความสามารถนั้น ภาคเอกชนต้องการบัณฑิตที่สามารถประยุกต์ใช้ความรู้ให้เกิดประโยชน์เป็นอันดับแรก รองลงมาก็

คือ สามารถเรียนรู้งานใหม่ได้เร็ว และต้องการผู้มีประสบการณ์ในการทำงาน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สนใจที่จะไฝ่หาความรู้ทักษะเพิ่มเติมอยู่เสมอ ส่วนความสามารถในการวิเคราะห์และแก้ปัญหาซึ่งภาครัฐต้องการเป็นอันดับหนึ่ง กลับเป็นความต้องการที่รองลงมาจากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้นในภาคเอกชน

สำหรับในด้านความรู้ความสามารถพิเศษนั้น ภาคเอกชนต้องการบัณฑิตที่มีความรู้ในด้านการบริหารการจัดการเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ ความรู้ความสามารถพิเศษด้านภาษาต่างประเทศ คอมพิวเตอร์ พิมพ์ดีด จิตวิทยา และสถิติ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ตลาดแรงงานภาครัฐต้องการเป็นอันดับหลัง ๆ ในขณะที่สิ่งที่ภาครัฐต้องการเป็นอันดับแรก ๆ เช่น การรู้กฎหมายระเบียบข้อบังคับการวิจัย หรือการวางแผนต่าง ๆ ภาคเอกชนกลับต้องการเป็นอันดับหลัง ๆ

คุณสมบัติในด้านบุคลิกภาพนั้น ตลาดแรงงานภาครัฐและภาคเอกชนมีความต้องการไม่แตกต่างกันนัก กล่าวคือ เน้นบุคลิกภาพในด้านความรับผิดชอบ ความขยัน อดทน มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีความเป็นผู้นำ เชื่อมั่นในตนเอง ควบคุมอารมณ์ได้ดี มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ เป็นต้น เพียงแต่ว่าผู้จ้างงานในภาคเอกชนยังต้องการคุณสมบัติอื่น ๆ เพิ่มเติม เช่น ความกระตือรือร้น ความกล้าแสดงออก การตรงต่อเวลา ความมีไหวพริบและมีเหตุผล และในบางลักษณะงานต้องการบัณฑิตที่หน้าตาดี เช่น งานประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

ผลการศึกษาจากข้อมูลที่สำรวจ ในด้านทัศนคติของนายจ้างต่อคุณสมบัติด้านต่าง ๆ ของบัณฑิต พบว่านายจ้างพอใจต่อคุณสมบัติส่วนใหญ่ของบัณฑิต ยกเว้นคุณสมบัติบางประการที่สัดส่วนความพอใจของนายจ้างค่อนข้างต่ำ เช่น ในด้านประสบการณ์เกี่ยวกับงานด้านที่รับผิดชอบ ความรู้รอบตัวหรือการมีโลกทัศน์ที่กว้าง ความรู้ความสามารถในการวิเคราะห์วิจารณ์ และความรู้ความสามารถพิเศษเฉพาะด้าน เป็นต้น

3. การประกอบอาชีพส่วนตัว เนื่องจากการประกอบอาชีพส่วนตัว บัณฑิตเป็นผู้ดำเนินกิจการเอง ไม่มีนายจ้าง ดังนั้น จึงไม่นำมากล่าวในที่นี้ แต่จะกล่าวในตอนหลังถึงลักษณะของผู้ประกอบอาชีพส่วนตัว ปัญหาและการดำเนินงาน

7.10 แนวโน้มความต้องการกำลังคนในตลาดแรงงานในอนาคต

1. ภาครัฐบาล

ในระยะต่อไปข้างหน้า นายจ้างภาครัฐได้แสดงความเห็นว่าความต้องการกำลังคนส่วนใหญ่ในภาครัฐคงมีในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะทางด้านแพทยศาสตร์และวิชาที่เกี่ยวกับสุขภาพอนามัย เภสัชกรรม สัตวแพทย์ วิศวกรรมศาสตร์ทุกแขนง วิทยาศาสตร์ทั่วไป วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการอาหาร วิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรม เทคโนโลยีชีวภาพ เทค-

โนโลยีที่เกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ เกษตรศาสตร์ โดยเฉพาะเกษตรกรรมพืชไร่ พืชสวน ปศุสัตว์ และประมง เศรษฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์การเกษตร อุตสาหกรรมการเกษตร บริหารธุรกิจ และบริหารธุรกิจทางเกษตร คอมพิวเตอร์ บัญชี นิติศาสตร์ (กฎหมายระหว่างประเทศ) รัฐศาสตร์ (บริหารบุคคลและความสัมพันธ์ระหว่างปรเทศ) ภาษาต่างประเทศ วารสารศาสตร์ นิเทศศาสตร์ สื่อสารมวลชน เลขานุการ การตลาด การโรงแรม และการท่องเที่ยว เหล่านี้เป็นต้น

คุณสมบัติของบัณฑิตที่นายจ้างภาครัฐต้องการในระยะ 15 ปีข้างหน้า พอจะสรุปได้ดังนี้คือ

- ด้านความรู้พื้นฐาน เน้นด้านที่ตลาดแรงงานต้องการเป็นพิเศษ เช่นในแขนงวิชาต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น โดยพยายามให้ความรู้ผสมผสานกันทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

- ด้านทักษะความชำนาญและประสบการณ์ ควรจะต้องมีประสบการณ์ในการทำงานบ้างพอสมควร โดยต้องพยายามฝึกความรู้พิเศษเพิ่มเติม รวมทั้งการฝึกงานในหน่วยงานต่าง ๆ หรือในสถาบันการศึกษาเอง

- ด้านความรู้พิเศษ ควรรู้ในด้านคอมพิวเตอร์ ภาษาต่างประเทศ และการใช้เครื่องมือเครื่องใช้และอุปกรณ์ต่าง ๆ ในสำนักงาน

- ด้านบุคลิกภาพ บัณฑิตควรที่จะมีความคิดสร้างสรรค์ กล้าแสดงออกพร้อมที่จะเรียนรู้ มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความกระตือรือร้น มีมนุษยสัมพันธ์ดี และมีความสุภาพเรียบร้อย

- คุณลักษณะพิเศษ บัณฑิตควรต้องมีความรับผิดชอบสูง มีความอดทน รักความก้าวหน้า มีไหวพริบดี มีความคิดริเริ่มต่าง ๆ และมีความรู้รอบตัว

- คุณสมบัติอื่น ๆ บัณฑิตควรต้องมีสุขภาพแข็งแรงไม่มีโรคภัยไข้เจ็บประจำตัว โดยเฉพาะโรคร้ายแรง

2. ภาคเอกชน

สำหรับความต้องการกำลังคนระดับบัณฑิตในตลาดแรงงานภาคเอกชนในอนาคตข้างหน้าค่อนข้างจะมีความหลากหลายมากกว่าในตลาดแรงงานภาครัฐ แต่ส่วนใหญ่จะเป็นความต้องการในสายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และบางสาขาในสายสังคมศาสตร์ ที่สำคัญคือในแขนงวิชาวิศวกรรมศาสตร์ (ทุกแขนงวิชา) คอมพิวเตอร์โปรแกรมเมอร์ สถิติ บัญชี การบริหารบุคคล การตลาด บริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์การอาหาร เคมีวิเคราะห์ สถาปัตยกรรม และมัณฑนศิลป์ การออกแบบผลิตภัณฑ์ การโฆษณา การสื่อสาร การต่างประเทศและการส่งออก ภาษาศาสตร์ จิตวิทยา เกษตรศาสตร์ด้านอาหารสัตว์ และด้านพืชไร่ พืชสวน ประมง และปศุสัตว์ การอนุรักษ์ดิน การชลประทาน บริหารธุรกิจทางการเกษตร เทคโนโลยีการบรรจุ สัตวบาล การพัฒนาระบบเกษตรกรรมและเทคโนโลยีการเกษตร เทคโนโลยีการอาหาร และการผลิตภัณฑ์ เทคนิคการเกษตร วิทยา-

การน้ำและดิน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีประมง พืชศาสตร์ เทคโนโลยีสิ่งทอ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาระบบงานอุตสาหกรรมและการใช้เทคโนโลยีทางเครื่องจักรกลอุตสาหกรรม นิเทศศาสตร์ การโฆษณาประชาสัมพันธ์ การออกแบบ การโรงแรม การค้าระหว่างประเทศ มักคุเทศก์ การประกันภัย การเงินและการธนาคาร การค้าระหว่างประเทศ นิติศาสตร์ (กฎหมายธุรกิจและกฎหมายระหว่างประเทศ) การจัดการและการบริหารงานบุคคล ภาษาญี่ปุ่น ภาษาอังกฤษ และเลขานุการ เป็นต้น

คุณสมบัติของบัณฑิตที่นายจ้างภาคเอกชนต้องการในระยะ 15 ปีข้างหน้า สามารถสรุปได้ดังนี้ คือ

- ด้านความรู้พื้นฐาน เน้นความรู้พื้นฐานที่จำเป็นสำหรับแขนงวิชาต่าง ๆ ที่เป็นที่ต้องการของตลาดแรงงานดังที่กล่าวมาข้างต้น

- ด้านทักษะความชำนาญและประสบการณ์ ควรจะมีประสบการณ์ในการทำงานมาบ้างพอสมควร และควรจะมีความชำนาญในด้านความรู้พิเศษต่าง ๆ เพิ่มขึ้น นอกจากนั้น ควรจะมีการฝึกงาน เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานและเพื่อให้มีความพร้อมที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการทำงานด้วย

- ด้านความรู้พิเศษ ควรจะมีความรู้ในด้านคอมพิวเตอร์ ภาษาต่างประเทศ การใช้เครื่องมือเครื่องใช้และอุปกรณ์ต่าง ๆ ในสำนักงาน นอกจากนั้น ยังควรมีความรู้ด้านการบริหารการตลาด และการแรงงานสัมพันธ์ รวมทั้งมีความรู้รอบตัว และข่าวสารใหม่ ๆ ในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมในปัจจุบันอีกด้วย

- ด้านบุคลิกภาพ ควรมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความกระตือรือร้น มีความคิดสร้างสรรค์ กล้าแสดงออก มีความรับผิดชอบสูง มีมนุษยสัมพันธ์ดี บุคลิกดี และสุภาพเรียบร้อย เป็นต้น

- ด้านคุณลักษณะพิเศษอื่น ๆ ควรมีความขยันอดทน รักความก้าวหน้า มีไหวพริบดี และมีความคิดริเริ่ม

- คุณสมบัติอื่น ๆ บัณฑิตควรจะมีสุขภาพแข็งแรงไม่มีโรคประจำตัว มีความยืดหยุ่น และมีทักษะในการใช้วิจารณญาณที่ดี สามารถทำงานนอกเวลาหรือออกต่างจังหวัดได้เหล่านี้เป็นต้น

7.11 การประกอบอาชีพส่วนตัวของบัณฑิต : วิธีดำเนินงาน ปัจจัยที่จำเป็น ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ

1. การดำเนินงาน

ในการประกอบอาชีพส่วนตัวของบัณฑิตนั้น บัณฑิตส่วนใหญ่เห็นว่าจำเป็นต้องมีการเตรียมตัวก่อนที่จะเริ่มดำเนินงาน กล่าวคือ ควรจะมีการฝึกอบรมและเรียนรู้สิ่งที่ต้องการจะทำ

เพิ่มเติม ต่อจากนั้นก็ควรมีการวิเคราะห์ตลาด เพื่อหาทำเลที่ตั้งสำหรับการดำเนินกิจการ โดยที่อาจจะสร้างประสบการณ์ด้วยการดูงานหรือดูการประกอบกิจการอาชีพส่วนตัวนั้นตามที่ต่าง ๆ อาจจะมีการค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ เพิ่มเติมเพื่อให้มีการวิเคราะห์ได้ขึ้น เมื่อแน่ใจในเรื่องทำเลที่ตั้งแล้ว ก็จำเป็นจะต้องมีการหาทุนมาใช้จ่ายในการประกอบกิจการ ซึ่งอาจจะเป็นทุนของตนเองหรือของพ่อแม่ญาติพี่น้องเพื่อนฝูง หรืออาจจะต้องจัดเตรียมทำโครงการเพื่อขอกู้เงินในกรณีที่ไม่มีเงินทุนของตนเองเพียงพอ หลังจากนั้น ก็ต้องมีการลงทุนดำเนินกิจการจัดหาเครื่องมืออุปกรณ์หรือบุคคลมาร่วมทำงาน และก็ต้องพยายามหาลูกค้าและวิธีการที่จะจูงใจลูกค้าให้มาอุดหนุนกิจการของตนอยู่ตลอดเวลา เหล่านี้เป็นต้น

2. ปัญหาและอุปสรรค

ในการเริ่มต้นประกอบอาชีพส่วนตัว บัณฑิตที่เป็นตัวอย่างได้ระบุถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นซึ่งตนเองขาดแคลนและประสบปัญหาโดยอาจจะสรุปได้ดังนี้คือ

1. เงินทุน บัณฑิตส่วนใหญ่มากกว่าครึ่งจะขาดแคลนทุนหมุนเวียนในการดำเนินงานในช่วงระยะเริ่มต้นธุรกิจ และบัณฑิตบางส่วนก็ไม่สามารถไปกู้ยืมจากสถาบันการเงินได้ เพราะขาดหลักทรัพย์ที่จะค้ำประกันเงินกู้ บัณฑิตส่วนใหญ่จึงต้องอาศัยเงินทุนของตนเองในการดำเนินกิจการหรือมิฉะนั้นก็ได้รับความช่วยเหลือจากพ่อแม่ ญาติพี่น้อง หรือเพื่อนฝูง หรือต้องกู้ยืมจากบุคคลเหล่านี้แทน

2. สถานที่ดำเนินธุรกิจ บัณฑิตบางส่วนประสบปัญหาการหาทำเลธุรกิจที่ดี ๆ สำหรับดำเนินงาน ทั้งนี้ เพราะทำเลดี ๆ มักต้องเสียค่าเช่าแพง และสำหรับบัณฑิตบางส่วนที่จำเป็นต้องใช้สถานที่กว้างขวางในการดำเนินธุรกิจ ก็มักประสบปัญหาในการหาที่กว้างขวางที่ต้องการได้ยาก

3. ทักษะและความชำนาญในการดำเนินงาน บัณฑิตที่ประสบปัญหาด้านนี้ส่วนใหญ่มักระบุว่า การที่จะก่อให้เกิดทักษะและความชำนาญในการดำเนินธุรกิจ บางครั้งต้องใช้เวลาในการดำเนินงานนานพอสมควร บัณฑิตบางส่วนมีปัญหาเกี่ยวกับการขาดความชำนาญเฉพาะด้าน หรือความสามารถพิเศษต่าง ๆ ซึ่งตนไม่ได้รับการสอนหรือฝึกฝนมาในมหาวิทยาลัย

4. ผู้ร่วมงาน บัณฑิตบางส่วนที่ประกอบอาชีพส่วนตัวจะประสบปัญหาขาดแคลนทีมงานที่ดีในการทำงานร่วมกัน หรือบางครั้งมีปัญหาขัดแย้งกัน หรือถ้าหากจะหาเพื่อนร่วมงานที่มีความสามารถสูง ก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงในการดึงตัวเข้ามาร่วมงานด้วย หรือในบางกรณี เพื่อนที่ร่วมงานด้วยก็มักขาดแคลนเงินทุนหรือประสบการณ์อย่างเพียงพอ เหล่านี้เป็นต้น

5. คนงานรับจ้าง ในธุรกิจบางประเภทที่ต้องจ้างคนเข้ามาทำงาน ในบางครั้งก็ประสบปัญหาในการหาคนงานที่มีความชำนาญงานไม่ได้เพียงพอ หรือเมื่อหาได้แล้ว หลังจากที่ฝึกงานจนเป็นงานแล้ว ก็มักจะลาออกไป ทำให้ต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการฝึกคนใหม่อีก และในบางกรณีก็ได้

คนงานที่ไว้วางใจไม่ได้ ถ้าหากเผลอก็จะขโมยสิ่งของ เป็นต้น นอกจากนี้ บัณฑิตที่ประกอบอาชีพส่วนตัว ยังอาจประสบปัญหาปลีกย่อยอื่น ๆ เช่น การหาแหล่งซื้อสินค้าที่ให้เครดิต การต้องหานายหน้าในการขายสินค้า หรือการที่รัฐบาลไม่ช่วยเหลือสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เป็นต้น

ปัญหาและอุปสรรคส่วนใหญ่ ซึ่งบัณฑิตที่ประกอบอาชีพส่วนตัวระบุว่าตนประสบมากที่สุดก็คือ การที่ตนขาดความรู้ความสามารถประสบการณ์และความชำนาญอย่างเพียงพอในการดำเนินธุรกิจ ซึ่งมีบัณฑิตเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 73.2 ระบุว่าตนประสบปัญหานี้ รองลงมาบัณฑิตร้อยละ 63.6 ระบุว่าตนยังมีปัญหาในด้านการขาดความมั่นใจในตนเอง ยังขาดความกล้าที่จะตัดสินใจในการดำเนินการหรือการเสี่ยงในเรื่องต่าง ๆ บัณฑิตร้อยละ 51.1 ระบุปัญหาการขาดแคลนเงินทุนรวมทั้งไม่ทราบในด้านแหล่งทุนที่จะไปกู้ยืมด้วย นอกจากนั้น บัณฑิตในสัดส่วนประมาณร้อยละ 22-38 ยังระบุปัญหาและอุปสรรคที่ตนประสบในด้านต่าง ๆ อีกหลายประการ เช่น การขาดความรู้ความชำนาญในเรื่องการตลาดและการส่งเสริมการขาย การขาดความรู้ในด้านการบริหารและการจัดการ การขาดความรู้ด้านการวิเคราะห์ต้นทุน กำไร และการวิเคราะห์โครงการ รวมทั้งการวิเคราะห์ทำเลที่ตั้ง นอกจากนั้น ในบางครั้งก็ยังเกิดความรู้สึกท้อถอย และขาดความอดทนในการต่อสู้เพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และอื่น ๆ อีกด้วย

หลังจากดำเนินกิจการมาแล้วระยะหนึ่ง บัณฑิตที่ประกอบอาชีพส่วนตัวได้ระบุถึงสิ่งที่ตนได้เรียนรู้ มีการพัฒนาและปรับปรุงแก้ไขเพิ่มขึ้นหลายด้าน เป็นต้นว่าร้อยละ 31.4 ได้มีการเรียนรู้ในด้านการบริหาร และการจัดการธุรกิจได้ดีขึ้นจากประสบการณ์ที่ได้รับ ร้อยละ 14.6 ได้มีการเรียนรู้และพัฒนาการส่งเสริมการขายและการประชาสัมพันธ์ธุรกิจของตนให้ดีขึ้นจากเดิม ร้อยละ 10.7 สามารถค้นคิดวิธีการผลิตและเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่ช่วยลดต้นทุนหรือช่วยปรับปรุงคุณภาพสินค้าของตนได้ นอกจากนั้น บัณฑิตบางส่วนยังระบุว่าตนได้เรียนรู้เกี่ยวกับการวิธีวิเคราะห์ทำเลที่ตั้งได้ดีกว่าเดิม หรือเรียนรู้เกี่ยวกับการพิจารณาการเปลี่ยนแปลงของภาวะเศรษฐกิจ เรียนรู้การทำงานร่วมกัน รวมทั้งสามารถที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพ และอื่น ๆ ของตนให้ดีขึ้นได้ด้วย

สำหรับแหล่งเงินทุนที่ใช้ในการขยายกิจการนั้น บัณฑิตส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 54.8 ลงทุนเพิ่มขึ้นโดยอาศัยผลกำไรจากการดำเนินกิจการ เป็นแหล่งเงินทุนหลักร้อยละ 11.4 ใช้เงินออมของตนเอง อีกร้อยละ 11.0 กู้จากสถาบันการเงินในระบบ เช่น ธนาคารหรือสถาบันเงินกู้ต่าง ๆ ซึ่งในระยะเริ่มต้นธุรกิจ มักจะไม่ได้ใช้แหล่งเงินทุนนี้ อาจจะเป็นเพราะขาดหลักทรัพย์ค้ำประกัน แต่เมื่อกิจการเจริญก้าวหน้าแล้ว ธนาคารย่อมให้ความเชื่อถือมากขึ้น โอกาสที่จะได้รับเงินกู้จึงมีมากขึ้นในระยะนี้ ที่เหลืออาจจะได้รับเงินช่วยเหลือหรือเงินกู้จากพ่อแม่ ญาติพี่น้องหรือเพื่อนฝูง หรือกู้ยืมจากสถาบันการเงินนอกระบบ เป็นต้น

3. ข้อเสนอแนะสำหรับบัณฑิตที่ต้องการประกอบอาชีพส่วนตัว

จากการศึกษาทำให้ได้ข้อเสนอแนะสำหรับบัณฑิตที่ต้องการจะประกอบอาชีพส่วนตัวหลายประการด้วยกันคือ

ก. ปัจจัยที่สำคัญสำหรับการประกอบอาชีพส่วนตัว ปัจจัยประเภทแรกก็คือ ตัวของบัณฑิตเอง บัณฑิตที่จะสามารถประกอบอาชีพส่วนตัวได้ จะต้องมีคุณสมบัติหลายประการ เช่น จะต้องมีความพร้อม มีความตั้งใจจริง และรักที่จะทำธุรกิจ จะต้องมีทัศนคติและอุปนิสัยใจคอที่กล้าเสี่ยง กล้าตัดสินใจ มีไหวพริบ และมีความเชื่อมั่นในตนเอง นอกจากนั้น จะต้องมีความรู้ทักษะความสามารถและประสบการณ์ที่พอเพียงสำหรับการประกอบอาชีพส่วนตัวและต้องไม่มุ่งหวังความสำเร็จจนเกินไป โดยต้องเรียนรู้ไปเรื่อย ๆ เพื่อเป็นการพัฒนาประสบการณ์ของตนไปในตัว และควรต้องเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ ใจเย็น และเอาใจลูกค้าได้ดีอีกด้วย นอกจากนั้น ถ้าหากเป็นผู้ที่มีพื้นฐานมาจากครอบครัวที่ประกอบอาชีพส่วนตัวก็จะช่วยได้มาก

ปัจจัยประเภทที่สอง จะเป็นปัจจัยด้านอื่น ๆ ซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการประกอบอาชีพส่วนตัว เช่น มีเงินทุน (ทั้งเพื่อการเริ่มต้นกิจการและเงินทุนหมุนเวียน) มีอุปกรณ์ในการดำเนินงาน (ซึ่งถ้ามีอยู่พร้อมแล้วก่อนจะเริ่มต้นธุรกิจ ยิ่งเป็นการดี) มีทักษะความชำนาญ ซึ่งได้รับจากสถานศึกษาหรือสถานฝึกอบรมที่ดีหรือจากการดำเนินกิจการในครอบครัว สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลด้านต่าง ๆ ได้ง่าย และมีทำเลที่ตั้งที่ดีเหล่านี้เป็นต้น

ข. การเลือกกิจกรรมอาชีพที่ทำ ควรจะต้องพิจารณาจากหลาย ๆ ด้าน เช่น ดูว่าตนเองมีความสนใจและความสามารถที่จะทำกิจการอะไรได้บ้าง ดูความต้องการของตลาดที่มีต่อสินค้าและบริการชนิดต่าง ๆ ดูว่าตนเองมีเงินทุนมากน้อยเพียงใด และควรเลือกธุรกิจที่ตัวเองรู้เรื่องมากที่สุด โดยเฉพาะพยายามเลือกกิจกรรมที่ตรงกับสาขาการศึกษาของตนเอง นอกจากนั้น ควรพิจารณาทำเลที่ตั้งว่าเหมาะสมกับธุรกิจอะไรบ้าง และควรจะเริ่มจากธุรกิจที่มีความเสี่ยงน้อย ๆ ก่อน แต่สามารถที่จะให้ผลตอบแทนที่มั่นคงได้ในระยะยาว

ค. การเข้าสู่กิจกรรมอาชีพที่เลือก จะต้องมีความรู้ในอาชีพที่ต้องการทำและมีการฝึกฝนทักษะความชำนาญต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับการดำเนินกิจกรรมที่เลือก พิจารณาหาทำเลที่ตั้งที่เหมาะสม จัดหาเงินทุนและอุปกรณ์ในการดำเนินงานต่าง ๆ ให้พร้อม เรียนรู้ในด้านกฎหมายและระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ศึกษาเกี่ยวกับระบบงานและด้านการตลาดต่าง ๆ ให้ดีพอ อาจจะต้องมีที่ปรึกษาเพื่อช่วยเหลือให้คำแนะนำในเรื่องต่าง ๆ

ง. การดำเนินงานเพื่อให้กิจการที่ทำอยู่รอดและเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ จำเป็นจะต้องเป็นการดำเนินงานอย่างมีขั้นตอนและมีแผนงาน โดยมีการวางแผนก่อนลงทุนทั้งด้านการเงิน การตลาด และอื่น ๆ กำหนดลำดับงานที่จะต้องทำ จัดระบบงานและประเมินผลการดำเนินงานที่ทำไป

แล้ว นอกจากนั้น ต้องมีการเรียนรู้อยู่เสมอเพื่อเอาประสบการณ์ที่ได้มาปรับปรุงกิจการในด้านต่าง ๆ ให้ดีขึ้น และต้องพยายามดูสภาพแวดล้อมตลอดจนสภาพความต้องการต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพื่อจะปรับปรุงผลิตภัณฑ์และกิจการร้านค้าของตนให้สอดคล้องกับความต้องการของลูกค้าและเพื่อเป็นการจูงใจลูกค้าด้วย รวมทั้งต้องมีความซื่อสัตย์และสร้างความประทับใจให้แก่ลูกค้า อีกประการหนึ่งก็คือต้องมีการปรับปรุงกลยุทธทางด้านการตลาด การโฆษณาประชาสัมพันธ์สินค้าของตนอยู่ตลอดเวลาให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมต่าง ๆ นอกจากนั้น ผู้ประกอบอาชีพส่วนตัว ควรที่จะหาโอกาสฝึกฝนเพิ่มทักษะใหม่เพื่อปรับปรุงกิจการของตนให้ทันสมัยและมีประสิทธิภาพอยู่เสมอ